

БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў ІНТЭРПРЭТАЦЫІ АГУЛЬНАЙ ЧАЛАВЕЧАЙ

*I.A. Камарова,
выкладчык беларускай мовы
і літаратуры ўстановы адукацыі “Баранавіцкі дзяржаўны
прафесійны ліцэй машынабудавання”*

Анатацыя. У артыкуле разглядаецца пытанне чысціні беларускай мовы, таму як гістарычная эвалюцыя ўсходнеславянскіх моў (ад агульнаўсходнеславянскай да сучаснай беларускай, рускай і нават украінскай моў) з іх праславянскімі каранясловамі ўсё больш скіроўваецца ў бок захаду, што прыводзіць да нейкай моўнай неахайнасці.

Ключавыя словы: моўнае калькаванне, навамодныя ўкрапленні, свядомая моўная палітыка, сучасная беларуская літаратурная мова.

Мова непасрэдна звязана са станаўленнем і функцыянаваннем грамадства. На характар развіцця мовы ўздзейнічаюць унутраныя і знешнія фактары [1]. Менавіта да знешніх фактараў адносяцца міжэтнічныя кантакты, сацыяльная структураванасць грамадства, наяўнасць або адсутнасць свядомай моўнай палітыкі. Уплыў грамадства на мову можа быць спантаным або мэтанакіраваным, гэта і ёсць моўная палітыка [2]. Прыкладам спантаннага, стихійнага ўплыву грамадства на беларускую мову з’яўляецца пашырэнне англійскіх слоў і інтэрнет-жаргону.

Я, як выкладчык, наладжваю зносіны на нацыянальнай мове ў сваёй прафесійнай сферы. Але гэтыя зносіны больш падобны на маналог. Калі мяне і разумеюць, то адказаць наўрад ці могуць. Словы, якія складаюць лексіку так званых “сучасных беларусаў”, нельга інтэрпрэтаваць як прыклад літаратурнай беларускай мовы. Правільней аднесці іх да актыўнай ступені выкарыстання, як рэгулярна або часта ўзнаўляльныя адзінкі. Парадокс – здавалася б, і новыя яны, але ўжо і не пасіўныя. Хутка станецца так, што спрадвечна беларускую лексіку можна будзе сустрэць толькі ў творах мастацкай літаратуры, аўтары якіх яшчэ паспелі ўратаваць і зафіксаваць яе на паперы. Чаму так? Здаецца, у Беларусі дзяржаўнымі з’яўляюцца дзве мовы, але ж “увялі ў вушы”, што валодаць адной з гэтых моў можна дасканалы, а другой – пасіўна. Вось і ўзялі беларусы за аснову ў сваім маўленні рускую мову. І застаёмся мы білінгвамі (“двухмоўнікамі”) толькі ўмоўна,

бо з моўнымі парушэннямі сутыкаемся не толькі ў перыядычным друку, на радыё, тэлебачанні, але і ў беларускіх даведніках, якія павінны ўсталёўваць гэтыя самыя нормы.

Між іншым, трэба адзначыць, што і «исконно русский язык со свойственной ему высокопарностью» ужо таксама перацерплівае нейкія касмапалітычныя моўныя ўкрапленні.

Нельга лічыць, што, наставіўшы білбодраў з даўно выцвіўшымі надпісамі “Першае маё слова”, “Смак беларускай мовы” і г. д., можа пашырыць узровень валодання роднай мовай сярод беларусаў? Як не здзівіцца: білбордаўскае слова “сябар” абавязкова павінна азначаць нейкую жывёлу (да прыкладу – сабаку). А, можа, было б цікавей: пакінуць пустым месца для патрэбнага слова, бо ўсё роўна, хочацца нам ці не, але, едучы на работу, каб не слухаць абрыдлую рэкламу ў грамадскім транспарце, пачынаеш углядацца ў знаёмыя абрысы звычайнага маршруту. А там – дзіва! Слова-адказ з’явілася на знаёмым білбордзе. І з кожным днём колькасць іх няхай бы павялічвалася сінаномам і блізказначнымі словамі. Таму, што не толькі сябар, а можа быць і дружа, і ...таварыш, і прыяцель... І кожны на свой узрост знойдзе “сваё” сярод іх: і дружака, і свой чалавек, і ... няхай нават – корыш, і братан...

Але звернемся да рэкламы ў гарадскім транспарце. Здавалася б, для ўсеагульнага слыху не залішне было б пераправярыць граматычнасць гэтых самых аб’яў: з боку акцэнталагічных норм, граматычных..., а ўжо пра няправільны пераклад і сказаць няма чаго. І нават на чыгуначным вакзале ніяк не выправяцца, і ўсё яшчэ можна пачуць: “Праз...хвілін адпраўляецца поезд”...і ніяк не цягнік. Вось вам рэальны стан беларускай мовы. Неяк прыкра ад таго, што некаму зусім і не сорамна за памылкі. Ці прычына тут у менталіцеце беларусаў (маўляў, і так абыдзецца) ці ўсё ж у адсутнасці так званай свядомай моўнай палітыкі?

Ды навошта далёка хадзіць? У краму заходзіш – у кожным адзеле – шыльда “Купляйце беларускае”. А што акрамя ільняных вырабаў там ёсць беларускае? Ці звярталі вы ўвагу, што ад ранейшых світраў, порткаў і спадніц нічога не засталася. На змену ім прыйшлі “джогеры і карго, кюлоты і легі, тайтсы, паркі, понча, кейпы”. А ў адзеле абутку дык наогул “язык зломіш” – казакі, макасіны, тапсайдеры, мюлі, эспадрылы, сабо, спіпоны. Вось яны – словы-неалагізмы, якія, дзякуючы актыўнасці свайго распаўджвання, зусім не пасіўныя, а нават занадта(!) актыўныя ў нашым маўленні (і вусным, і пісьмовым). Цікава было б даведацца, у якіх краінах так актыўна выкарыстоўваюцца словы беларускай лексікі? Акрамя дадатка “беларускія” ў адносінах да дранікаў, якія, да слова кажашы, зусім і не нацыянальна беларускія. Але ў такім становішчы аказаліся ўсё ўсходнесла-

вянскія мовы. Да прыкладу: рускі салат ды рускі мядзведзь, а што да ўкраінцаў – дык і таго менш – толькі “сала ўкраінскае”.

Нашы навучэнцы сваёй “рабочай” мовай таксама абралі для сябе не беларускую, а рускую (не такая яна ўжо і руская ў сучаснай моладзі!). І, карыстаючыся ёю ў звычайных моўных зносінах, механічна пераносяць заканамернасці “рабочай” мовы ў беларускамоўны тэкст (бывае і наадварот). Вось адкуль у іх маўленні штучныя моўныя калькі. А выкладчыкі роднай мовы і літаратуры ёсць тыя самыя барацьбіты за роднае слова, якія не губляюць надзеі на выратаванне беларускай мовы сярод моладзі роднай Беларусі. Таму і шукаюць філолагі нестандартныя падыходы з мэтай прыцягнення ўвагі навучэнцаў да вывучэння спадчыны беларускага народа. Нельга не пагадзіцца з тым, што за партамі сядзяць тыя, у каго яшчэ ёсць магчымасць абраць беларускую мову ключом, які адчыніць дзверы ў жыццё.

Літаратурная мова, асабліва пісьмова-кніжная, нягледзячы на пэўныя намаганні, застаецца беларускамоўнай мяшанкай з іншамоўнымі выслоўямі і заштампаванымі канцылярытамі, далёкімі ад жывых моўных крыніц беларускай нацыянальнай мовы. Коласаў заклік “абшарыць кішэні сваёй памяці” не сцёр сваёй актуальнасці і сёння, бо мова беларуская, як ніколі, забруджана непатрэбшчынай, якая і не пазычаецца (бо пазычанае неабходна вярнуць), а ўжо цвёрда распаўсюджваецца і нават заяўляе аб сваіх правах на роднай нашай славяншчыне.

Вось вам і вынік – літаратурная (стала быць – граматная, унармаваная) беларуская мова так і не стала агальнараспаўсюджанай сярод нашых суайчыннікаў. А, можа, і не трэба турбавацца, бо, якія б навамодныя ўкрапленні з іншых моў не прысутнічалі ў нашым маўленні, усе яны – так ці інакш – сродак фарміравання і выяўлення думкі, найважнейшая прылада людскіх дачыненняў і варунак развіцця культуры людзей. Гэта і спалучае іх у адну ЧАЛАВЕЧУЮ МОВУ, якая ні пры якіх умовах не сыдзе на “не”.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Паўлавец, Д. Пра ўсходнеславянскія мовы Д. Паўлавец // Бел. мова і літаратура ў школе. 1990. № 12.
2. Сцяцко, П. Культура мовы / П. Сцяцко. Мінск : Тэхналогія, 2002.